

ЗВІТ

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ

ОПИТУВАННЯ ПІДПРИЄМЦІВ

М. ЧУГУЇВ

Опитування проводилося

Експертним Комітетом зі стратегічного розвитку

спільно з

Проектом «Економічний розвиток міст» (ЕРМ)

за підтримки

USAID | **UKRAINE**
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Грудень 2007 р.

Зміст:

I.	ВСТУП	3
II.	МЕТОДОЛОГІЯ	3
III.	ГОЛОВНІ ВИСНОВКИ	3
IV.	РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ	5
	1. Статус підприємства	5
	2. Загальний стан бізнесу	5
	3. Споживачі	7
	4. Питання трудових ресурсів і зайнятості	8
	5. Нерухомість	10
	6. Послуги та відносини з органами місцевої влади	11
	7. Критичні питання	14
	8. Загальні враження	14
V.	УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК	15

I. ВСТУП

У листопаді-грудні 2007 року було проведено опитування роботодавців Чугуєва. Це опитування є елементом процесу стратегічного планування економічного розвитку із залученням громади – проекту, який визначатиме економічне майбутнє міста. Метою опитування було отримання корисної та достовірної інформації для членів Комітету економічного розвитку стосовно думки тих, хто здійснює інвестиції та створює робочі місця в Чугуєві. Серед питань анкети були історія та статус підприємства, характер бізнесу, робоча сила та персонал, інформація про розміщення підприємства, послуги, що надаються органами влади, та стосунки з ними, а також загальна думка про місто як середовище для ведення бізнесу.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

До 12 грудня 2007 року було заповнено 26 анкет. Серед компаній у переліку для опитування були найбільші роботодавці міста, а також вибірка малих і середніх підприємств та приватних підприємців – фізичних осіб. У цьому звіті містяться узагальнені дані всіх підприємств, отримані в результаті проведеного дослідження.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, респондентів запевнили, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства, а інформація в анкетах буде конфіденційною.

Були виявлені відмінності у відповідях між підприємствами, що належать до різних галузей економіки, а також між великими підприємствами та представниками малого й середнього бізнесу. Тому частину даних було проаналізовано з урахуванням цих відмінностей.

Хоча опитування 26 підприємств не може повною мірою відобразити думку всієї бізнесової спільноти Чугуєва, ці підприємства, – як традиційні роботодавці, так і динамічний, зростаючий сектор малих і середніх компаній, – репрезентують значну частину місцевої економіки, і дають можливість порівняти результати цього опитування з результатами аналогічних опитувань, проведених в інших містах України.

III. ГОЛОВНІ ВИСНОВКИ

1. Місцева економіка видається до певної міри закритою: респонденти повідомили про малі надходження зовнішніх інвестиційних коштів, незначні інвестиційні очікування, а також слабку експортну орієнтацію.
2. Економіка Чугуєва є добре диверсифікованою. Її головним сектором залишається промисловість, але малий і середній бізнес розвивається досить швидкими темпами. Промисловість продовжує бути головним роботодавцем та основним експортером. Новим явищем у місцевій економіці є розвиток малих і середніх підприємств після 1990 р. Ці компанії здебільшого задовольняють різноманітні потреби регіональних галузей, домогосподарств і населення.
3. Рівень збуту на одного працюючого по місту (в бізнесі – продуктивність праці) складає 36,6 тис. грн. на рік і є нижчим від середнього в Україні.
4. Загальна чисельність працівників з повним робочим днем на 26 підприємствах, що брали участь в обстеженні, становить 1852. П'ять років тому на цих підприємствах разом працювало 2426 працівників. Значне скорочення робочих місць відбулося з того часу на одному з підприємств. Нові робочі місця створювалися переважно малими та середніми підприємствами.
5. Середньомісячна фактична заробітна плата на обстежених підприємствах становить 1055 грн. (у 2006 р. – 864 грн.). Найнижчими є середньомісячні заробітки на малих і

середніх підприємствах. Загалом диференціація заробітної плати в місцевій економіці відбувається в діапазоні від 420 грн. до 1460 грн. на місяць.

6. За оцінками респондентів 89% робочої сили по якості заслуговує на «відмінно» та «добре». 38% опитаних підприємств з різних секторів відчують труднощі з набором працівників певних професій та кваліфікації, які є важливими для подальшого розвитку цих підприємств, а 31% підприємств очікують виникнення кадрових проблем у майбутньому. Найчастіше згадували брак чи потенційний брак кваліфікованих працівників технічних робітничих професій та професій сфери обслуговування.
7. Тридцять чотири відсотки респондентів вважають наявне майно достатнім для розширення бізнесу, чи будівництва нових споруд, а 66% респондентів не мають таких можливостей для розширення. Однак, потребу у землях чи спорудах у Чугуєві важко задовольнити. Жоден з респондентів не буде найближчим часом надавати наявне майно в оренду, а 28% – розглядають це питання як перспективне. Підприємства міста, очевидно, маючи перспективні плани щодо розширення та відслідковуючи явну тенденцію до подорожчання нерухомості, в основному, не бажають у даний час продавати надлишки землі та будівель.
8. Приплив зовнішніх фінансових ресурсів до місцевої економіки є критично низьким. Загальна сума задекларованих інвестицій лише 6,4 млн. грн. на найближчі 2-3 роки є доволі низькою. Ці цифри показують інвестиційну активність лише 23% респондентів. Розуміючи, що внутрішніх інвестиційних ресурсів у місті недостатньо 35% опитаних підприємців міста ратує за залучення прямих іноземних інвестицій.
9. Вісім відсотків респондентів планують перенести свій бізнес з Чугуєва, ще 16% будуть розширяти бізнес в інших містах. Головними мотивами для такого рішення респонденти називають насичення місцевого ринку збуту, конкуренцію і високу ціну нерухомості та оренди.
10. Загалом якість послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, в середньому отримала 2,93 за 4-бальною шкалою, де 1 є найвищою, а 4 – найнижчою оцінкою). Респонденти були найбільше задоволені послугами з надання дозволів на будівельні роботи та ведення бізнесу, підтримкою малих та середніх підприємств, роботою громадського транспорту. Респонденти були найбільше незадоволені утриманням доріг, житловим будівництвом, збиранням і вивезенням сміття. Найбільш позитивною відмінністю Чугуєва від інших міст (у яких проводилося таке ж дослідження) за відповідними результатами опитувань є надання дозволів на будівельні роботи, громадський транспорт, підтримка МСП, тоді як рівень житлового будівництва та розвиток інфраструктури респонденти в Чугуєві оцінили відносно нижче.
11. Три з 26 респондентів оцінили рівень місцевої влади як «відмінний», ще п'ятнадцять респондентів вважають його «добрим». Влада також отримала 8 оцінок «задовільно» та зовсім не отримала оцінок «погано». Серед керівників міста та владних установ найбільш ефективно респонденти знаходять порозуміння з (у порядку спадання рейтингу): міським головою, органом реєстрації бізнесу, центром зайнятості, заступниками міського голови, відділом з питань промисловості. Найбільш незадоволені респонденти роботою санстанції, пожежної охорони, управлінням міліції.
12. Респонденти оцінили бізнес-клімат у Чугуєві приблизно на такому ж рівні, як і рівень місцевої влади. Серед найважливіших сильних сторін місцевого бізнес-клімату називали відкритість та готовність до співпраці місцевої влади, а також зручне розташування міста. Серед негативних елементів бізнес-клімату значна частина респондентів, у першу чергу, відзначили недосконалу роботу фіскальних органів з тіньовим бізнесом, обмеженість фінансування місцевого самоврядування, малий ринок збуту.
13. Респонденти поділяють думку, що місцева економіка поліпшиться завдяки кращій підготовці робочої сили, розвитку інфраструктури бізнесу, малих та середніх підприємств,

комунальної інфраструктури, а також зовнішнім ресурсам (залучення прямих іноземних інвестицій).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ

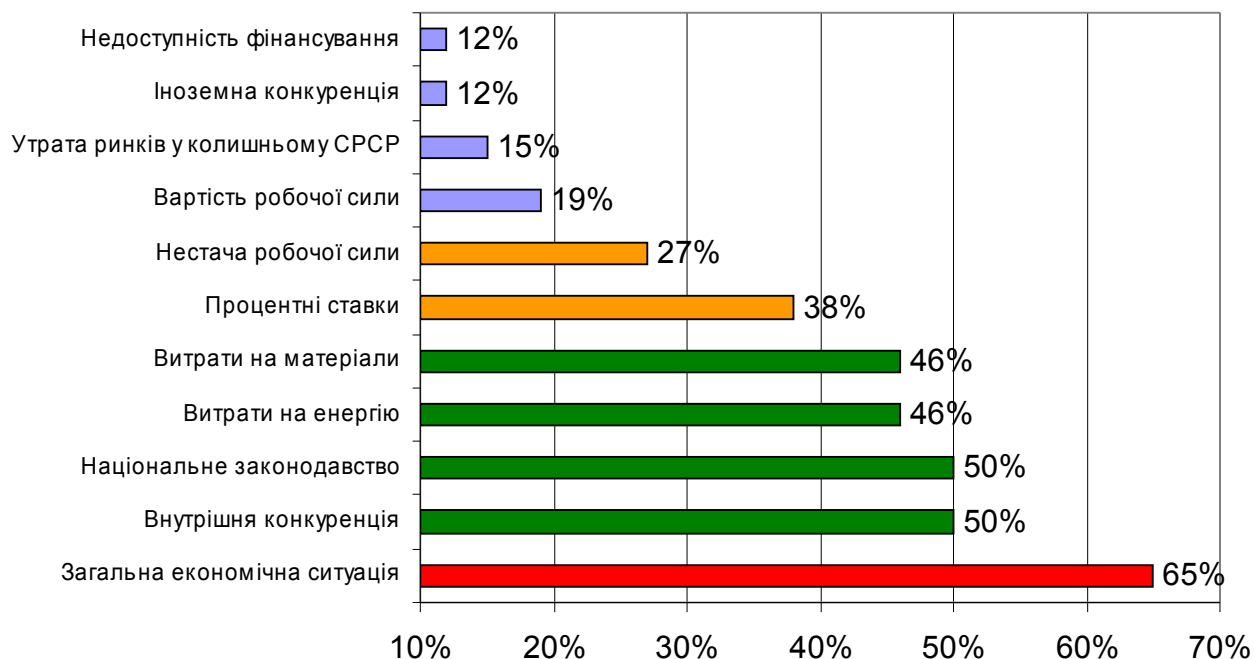

23 підприємства з 26 опитаних було засновано після 1990 року, лише 3 підприємств є «продовжувачами справи» традиційних галузей. Найбільша частка новостворених компаній відноситься до малого підприємництва. Серед суб'єктів малого і середнього бізнесу багато підприємств сфери торгівлі, громадського харчування та послуг. У виробничій сфері переважають традиційні для міста підприємства металообробки, приладобудування. Це свідчить про доволі високі темпи розвитку підприємництва в Чугуєві. Власниками всіх опитаних підприємств є українські юридичні та фізичні особи, держава.

Мал. 1. Структура власності серед підприємств-респондентів

2. ЗАГАЛЬНИЙ СТАН БІЗНЕСУ

На запитання анкети про чинники негативного впливу на поточний і майбутній розвиток своєї продукції чи послуг були отримані наступні відповіді (Мал. 2):

Мал. 2. Перешкоди для подальшого розвитку

Економіка Чугуєва є добре диверсифікованою. Її головним сектором залишається промисловість, але малий і середній бізнес розвивається досить швидкими темпами.

Промисловість продовжує бути головним роботодавцем та основним експортером. Новим явищем у місцевій економіці є розвиток малих і середніх підприємств після 1990 року. Ці компанії здебільшого задовольняють різноманітні потреби регіональних галузей, домогосподарств і населення.

Важливими з позиції оцінки перспективного розвитку економіки міста є запитання про найвагоміші чинники, які впливатимуть на стан підприємств за умови вступу України до ЄС. Респонденти оцінили позитивні та негативні чинники (Мал. 3, 4):

Мал. 3. Позитивні чинники при вступі України до ЄС

Мал. 4. Негативні чинники при вступі України до ЄС

Очікування, пов'язані з більш тісним співробітництвом України з ЄС чи вступом до цієї організації, є швидше негативними, хоча підприємства передбачають і позитивні наслідки. Доступ до великого ринку без митниць і перешкод (58%), стабільніший бізнес-клімат (54%),

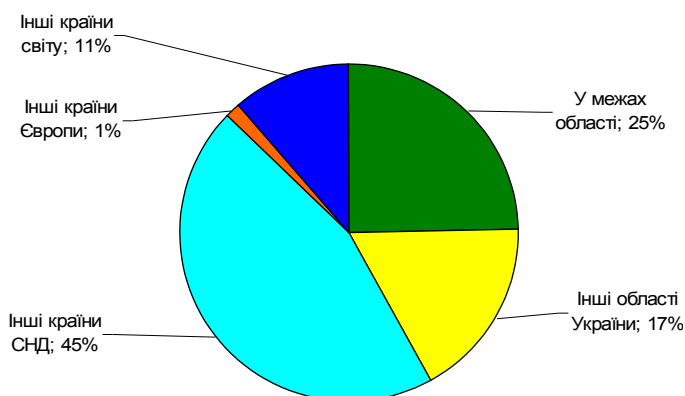
кращий правовий захист підприємців (54 %) є, на думку респондентів, головними вигодами від початку процесу інтеграції та показують нам, чого цим підприємствам найбільше бракує в сьогоднішній Україні.

З іншого боку 81% підприємств з острахом очікують імовірних додаткових витрат для пристосування до нових умов, втрату переваг, яку вони мають через дешевизну робочої сили, послуг і товарів (73%), збільшення конкуренції (58%) та більш високу вартість робочої сили (58%).

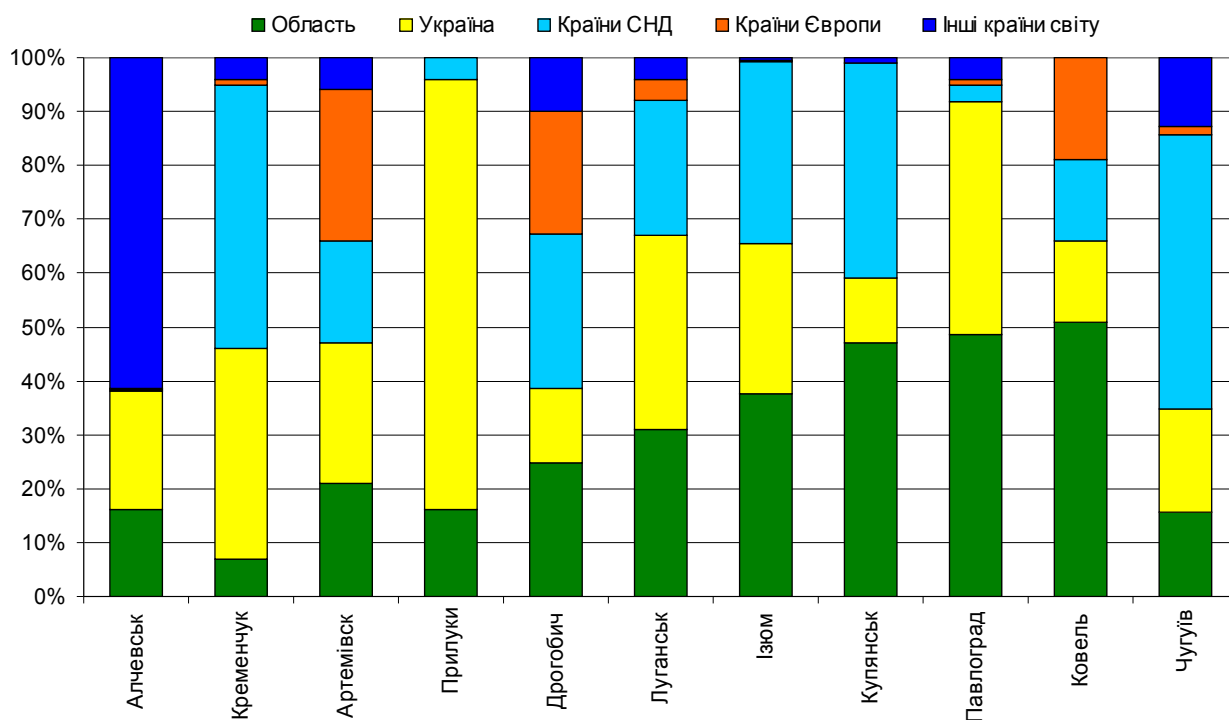
Якщо розглядати вибірку в розрізі окремих секторів, експортно-орієнтовані підприємства найбільш оптимістично налаштовані на співпрацю з ЄС, тоді як малі й середні підприємства значно більшої уваги приділяють негативним наслідкам.

3. Споживачі

За рахунок значного впливу на результативні показники експортно орієнтованих підприємств (це найбільші роботодавці міста) лише 16 % сумарного збуту припадає на Харківську область, 19 % – на інші регіони України. Ці цифри ілюструють відносно високий рівень експортної орієнтації економіки Чугуєва в галузі промисловості. Але й ця частка експорту в структурі збуту є меншою ніж в аналогічних регіонах Центральної та Східної Європи, і її можна було б збільшити.

Мал. 5. Напрямки збуту товарів та послуг

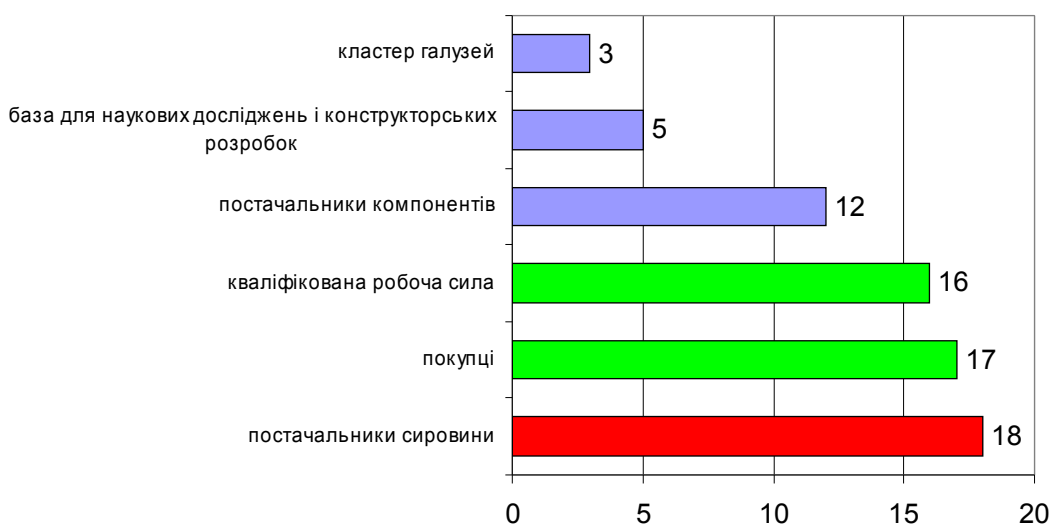
Мал. 6. Напрямки збуту у порівнянні з іншими містами

Результати аналізу експортної орієнтації підприємств малого і середнього бізнесу представлено на Мал. 7. Ринок збуту підприємств малого і середнього бізнесу міста Чугуїв зосереджений в межах Харківської області (81%) і на території України (інші області України – 18%). Це свідчить про надто низьку експортну орієнтацію підприємств малого і середнього бізнесу міста.

Мал. 7. Ринки збуту місцевої економіки (без врахування найбільших підприємств)

Підприємці відзначили фактори, які сприяють їх бізнесу (Мал. 8)..

Мал. 8. Наявність в Чугуєві факторів, які сприяють бізнесу

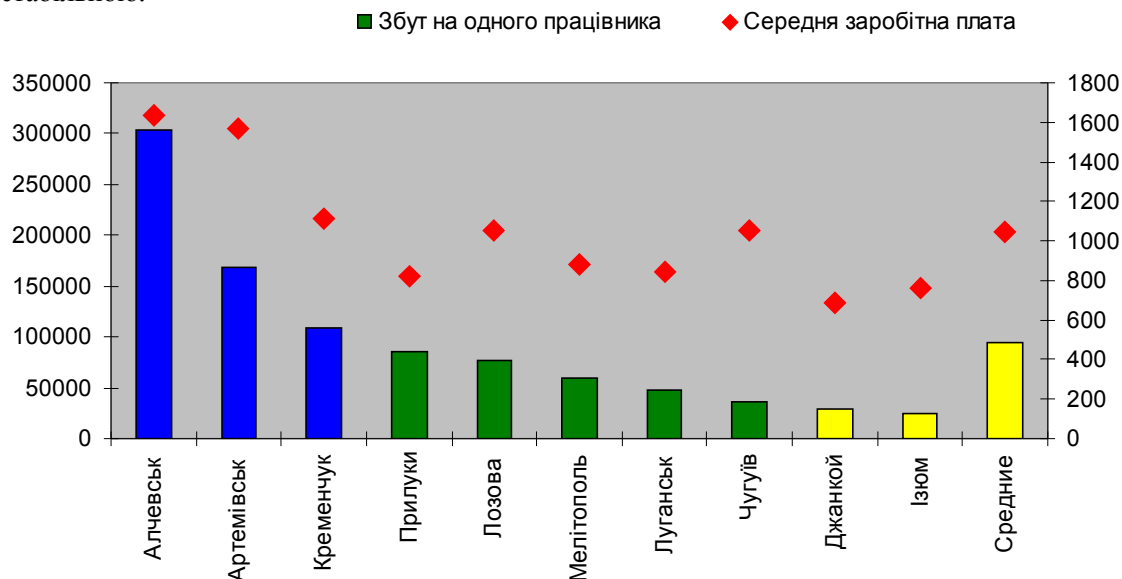
Серед причин розміщення бізнесу саме в Чугуєві 25% опитаних (представник малого та середнього бізнесу) відзначили власне місце проживання. Також одним з факторів розміщення бізнесу саме у цьому місті один з респондентів додатково зазначив наявність аеродрому.

Значна частина (61%) підприємців прогнозують зростання обсягів збуту від 10 до 20% в 2007 році порівняно з попереднім роком, ще два респонденти – на 118% та 150%, а один – зростання на 240%, хоча є й такі, які очікують спаду. Середній збут на одного працівника знаходиться на рівні близько 36,6 тис. грн..

4. ПИТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ТА ЗАЙНЯТОСТІ

Середньомісячна фактична заробітна плата на обстежених підприємствах становить 1055 грн. (у 2006 р. – 864 грн.). Найнижчими є середньомісячні заробітки на малих і середніх підприємствах. Загалом диференціація заробітної плати в місцевій економіці відбувається в діапазоні від 420 грн. до 1460 грн. на місяць.

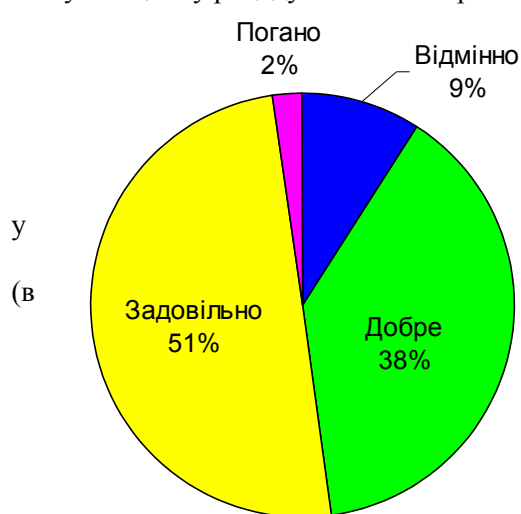
Загальна чисельність працівників з повним робочим днем на 26 підприємствах, що брали участь в обстеженні, становить 1852. П'ять років тому на цих підприємствах разом працювало 2426 працівників. Дуже значне скорочення робочих місць відбулося з того часу на одному з підприємств. Нові робочі місця створювалися переважно малими та середніми підприємствами, тоді як у комунальній сфері та в промисловості чисельність працівників залишалася доволі стабільною.

Мал. 9. Об'єми збуту та заробітна плата у порівнянні з іншими містами

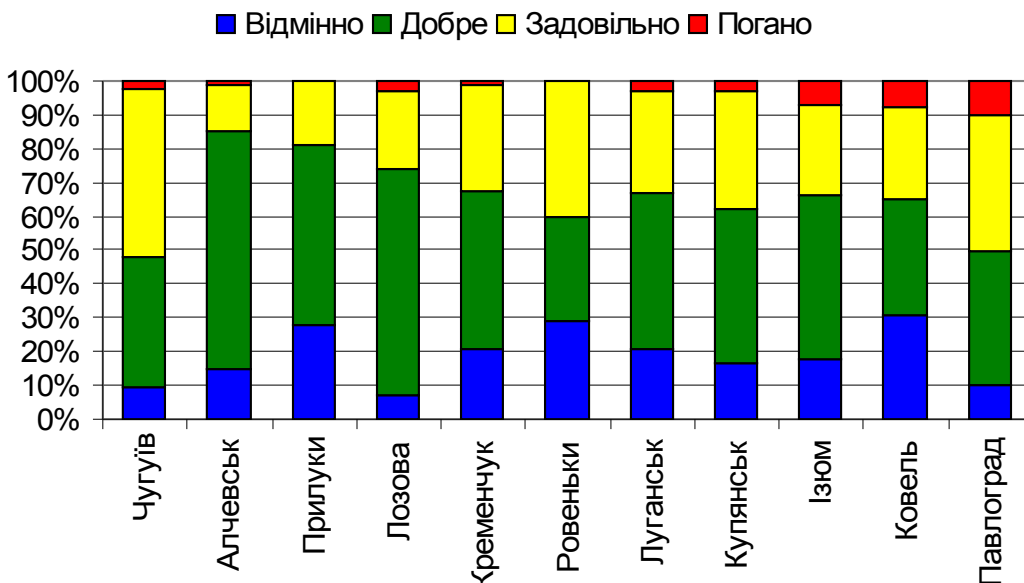
Респонденти оптимістично дивляться в майбутнє: на їхнє переконання, негативні тенденції зайнятості в 2008 році зміняться, і в наступному році за рахунок додаткового інвестування і розширення виробництва вони додатково працевлаштують близько 300 людей. Середня чисельність працівників на обстежених підприємствах становить 71 у 2007 році проти 93 у 2008 р.

Жінки складають 52,6 % працівників у вибірці. Частка працівників з вищою освітою сягнула в цьому році дуже високого рівня 23%.

38% опитаних підприємств з різних секторів вже відчувають труднощі з набором працівників певних професій та кваліфікації, які є важливими для подальшого розвитку цих підприємств, а ще 31% підприємств очікують виникнення кадрових проблем у найближчому майбутньому. Найчастіше переліку професій, по яких спостерігається нестача кадрів, зустрічаються професії технічної сфери ерстатники, інженери, конструктори, технологи), професій сфери обслуговування (кухар, продавець, офіціант), будівельники, а також програмісти. Нестача кваліфікованої робочої сили пояснюється виїздом багатьох кваліфікованих працівників на роботу до Харкова, на заробітки до інших міст України та країн Європи, де вони заробляють в кілька разів більше, а тим, що залишаються, часто бракує необхідної кваліфікації.

Мал. 10. Оцінка роботодавцями якості робочої сили

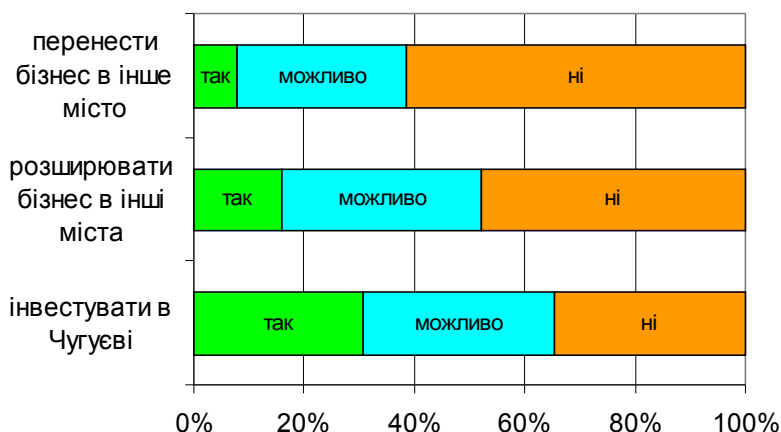
Мал. 11. Оцінка роботодавцями якості робочої сили в різних містах

5. НЕРУХОМІСТЬ

8 підприємств з 26 опитаних є власниками нерухомості (земельної ділянки та споруд на ній), ще 8 підприємств орендують нерухомість, а 10 – є одночасно власниками та орендарями.

При цьому 34% респондентів вважають наявне майно достатнім для розширення бізнесу, чи будівництва нових споруд, а 66% респондентів не мають таких можливостей для розширення. Однак, потребу у землях чи спорудах у Чугуєві важко задовольнити. Жоден з респондентів не буде найближчим часом надавати наявне майно в оренду, а 28% – розглядають це питання як перспективне.

На запитання щодо географії інвестиційних планів відповіді респондентів розподілилися наступним чином (Мал. 12.):

Мал. 12. Географія інвестиційних планів респондентів

Плановий обсяг інвестицій респондентів ледве сягає 6,4 млн. грн. При цьому планується створити лише 122 нових робочих місця.

На запитання про те, чому респонденти, які планують розширення бізнесу в інших містах, не роблять цього в Чугуєві, були отримані наступні відповіді:

- насичення місцевого ринку збуту
- конкуренція
- висока ціна нерухомості та оренди

Розширений аналіз відповідей тих респондентів, які планують забрати свій бізнес з Чугуєва до інших адміністративно-територіальних одиниць, продемонстрував, що причини для такого рішення наступні:

- відсутність землі для розширення (4 відповіді),
- висока вартість робочої сили (3 відповіді),
- витрати на енергію (3 відповіді),
- кращий бізнес-клімат в іншому місті (2 відповіді),
- зміна ринкової кон'юнктури (2 відповіді),
- обмеження, пов'язані з захистом довкілля (1 відповідь),
- низька продуктивність праці (1 відповідь),

На запитання про те, що можна було б зробити, аби заохотити залишитися в Чугуєві підприємців, які мають намір перенести свій бізнес у інші міста, були отримані наступні 2 відповіді:

- дати можливість безпроцентного кредиту і виступити гарантом перед банком,
- надати в оренду приміщення.

6. Послуги та відносини з органами місцевої влади

Респондентам було запропоновано оцінити десять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). В середньому ці послуги отримали оцінку 2,93 (див. Мал.11., де верхній стовпчик репрезентує результати по місту Чугуїв, а нижній – узагальнені результати, отримані в інших містах, де проектом проводилося аналогічне обстеження).

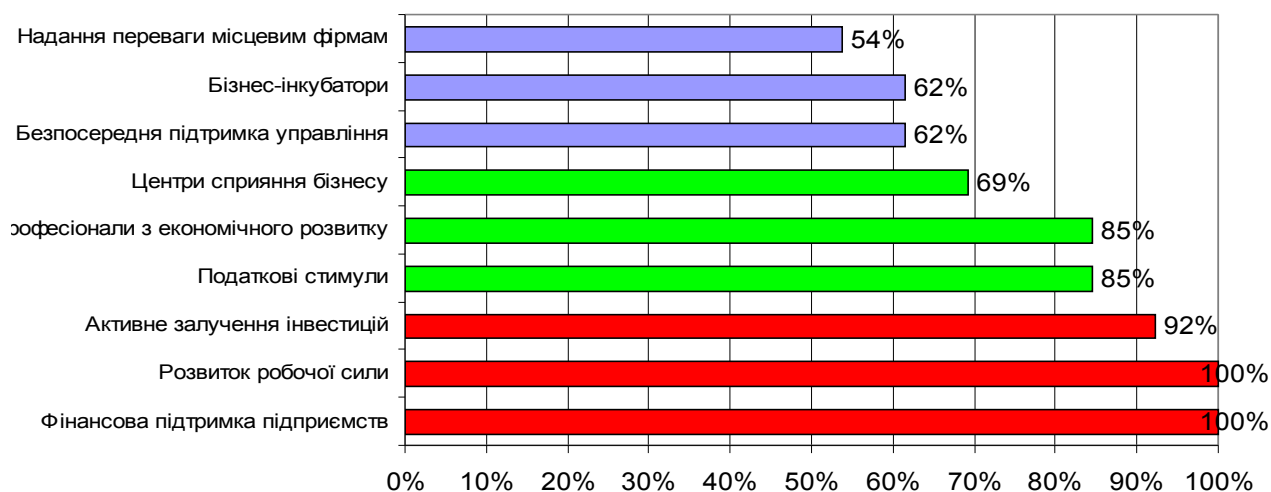
Найбільше задоволення було висловлене послугами з надання дозволів на будівельні роботи (2,31), надання дозволів на ведення бізнесу (2,46), підтримкою малих та середніх підприємств (2,58), роботою громадського транспорту (2,65). Респонденти були найбільше незадоволені утриманням доріг (3,77), житловим будівництвом (3,38), збиранням і вивезенням сміття (3,23), розвитком інфраструктури (3,27) та охороною правопорядку (3,08). Найбільш позитивною відмінністю Чугуєва від інших міст за відповідними результатами опитувань є надання дозволів на будівельні роботи, громадський транспорт, підтримка МСП, тоді як рівень житлового будівництва та розвиток інфраструктури респонденти в Чугуєві оцінили відносно нижче. Відповіді респондентів демонструє Мал. 13.

від 1-"відмінно" до 4-"погано"

Мал. 13. Послуги органів влади

Опитування дозволило з'ясувати думку підприємств про послуги, які мають надаватися міською владою (зокрема підрозділом з економічного розвитку) представникам бізнесу Чугуєва. Як демонструє Мал. 14, підприємства активно підтримують майже всі з запропонованих послуг.

Мал. 14. Послуги підрозділу з економічного розвитку

На відміну від компаній в інших країнах Східної Європи, респонденти не підтримують ідею надання міською владою за символічну ціну приватним підприємствам вільних ділянок, які забезпечені інфраструктурою – вони не бачать гарантії, що ті, хто отримає таку форму субсидії, насправді почне створювати робочі місця.

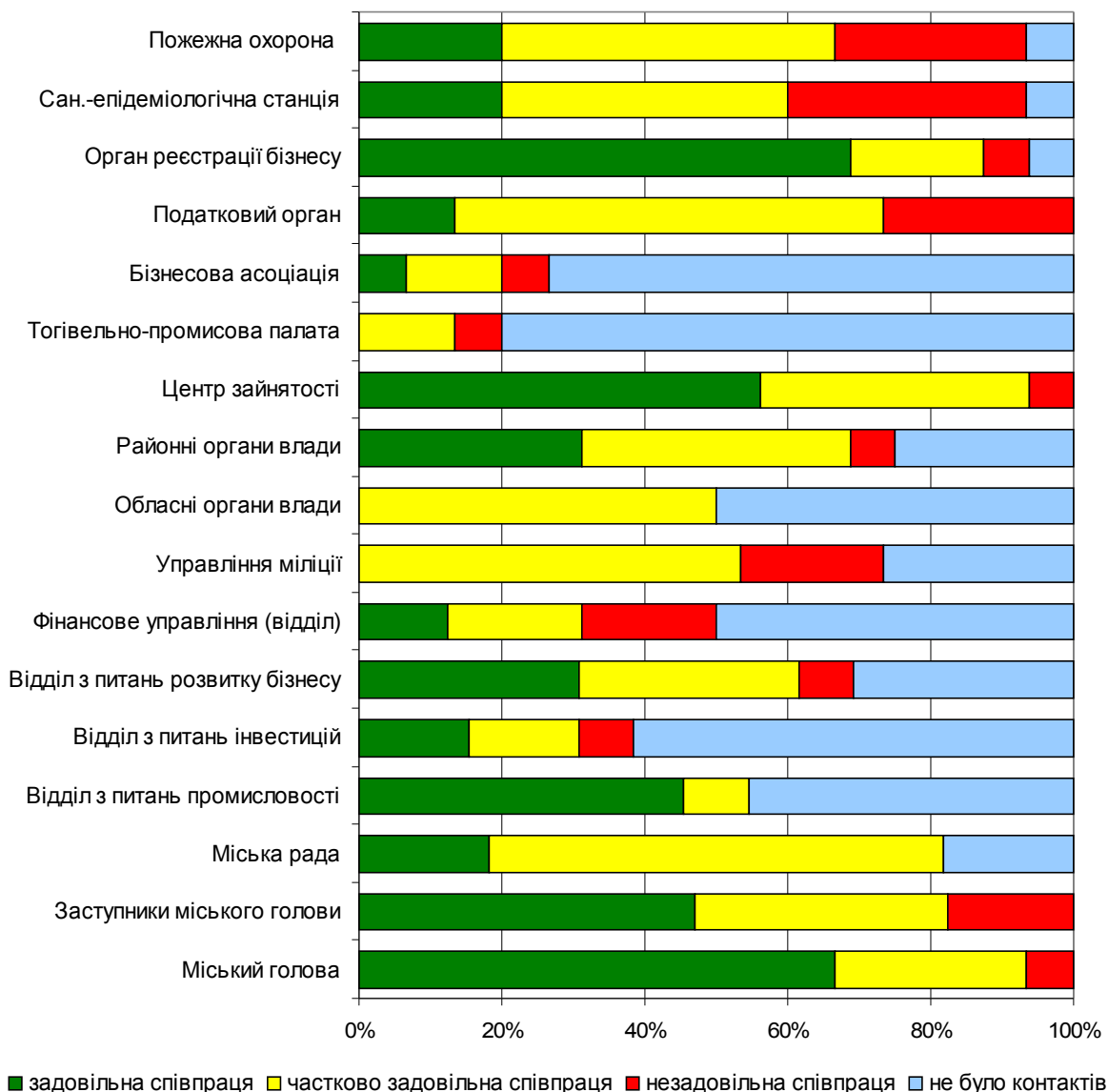
На запитання „Які ще послуги мають надавати Вам органи місцевого самоврядування, щоб поліпшити місцевий бізнес-клімат?“ загалом отримано 3 окремих відповіді:

- інформація про ресурси міста (земля, нерухомість), які можуть бути використані в бізнесі
- юридична підтримка малого і середнього бізнесу: надходження від малого і середнього бізнесу не дозволяють утримувати штатного юриста, а незнання прав призводить до зростання обов'язків
- не перешкоджати веденню бізнесу

Підприємства-респонденти оцінили контакти з владними структурами та посадовцями (Мал. 15.).

Серед тих хто отримав позитивний баланс комунікації: міський голова, орган реєстрації бізнесу, центр зайнятості, заступники міського голови, відділ з питань промисловості. Найбільш незадоволені респонденти роботою санстанції, пожежної охорони, управлінням міліції.

Представники місцевого бізнесу практично не мають контактів з торгівельно-промисловою палатою, бізнес-асоціаціями, підрозділом виконавчих органів влади що опікується питаннями інвестицій.

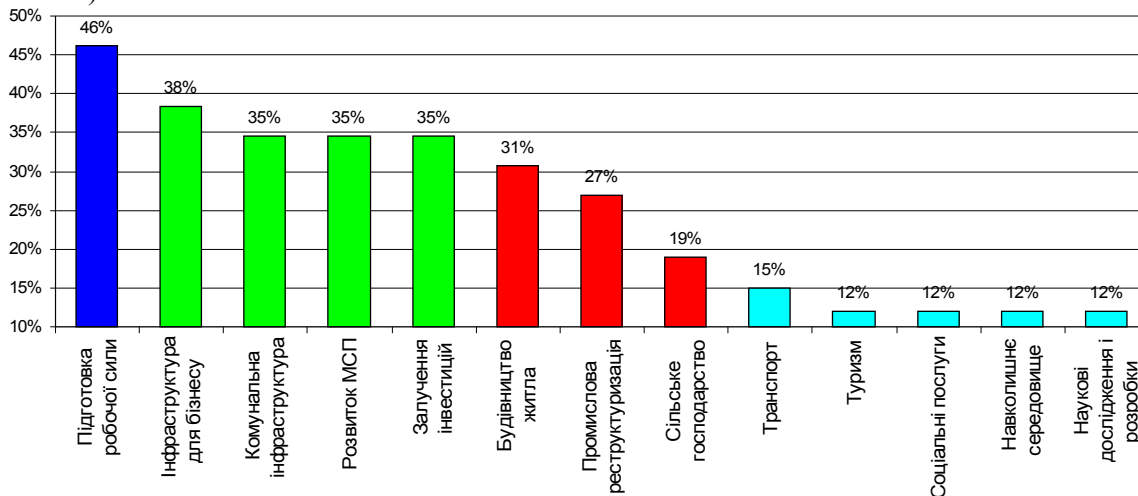
Мал. 15. Контакти з органами влади та управління

50% респондентів таким чином описали найбільші проблеми, з якими вони зустрічаються під час контактування із зазначеними установами:

- велика кількість, складність та тривалість дозвільних процедур (6 відповідей),
- непрофесійність, некомпетентність чиновників, небажання «вникнути» в суть справи (3 відповіді),
- недосконале, суперечливе законодавство (2 відповіді),
- недостатньо інформації для відвідувачів (1 відповідь),
- відсутність зворотного зв'язку (1 відповідь),
- процедура передачі в комунальну власність міста земельних ділянок для обслуговування житла, соціальної сфери і комунікацій (1 відповідь).

7. Критичні питання

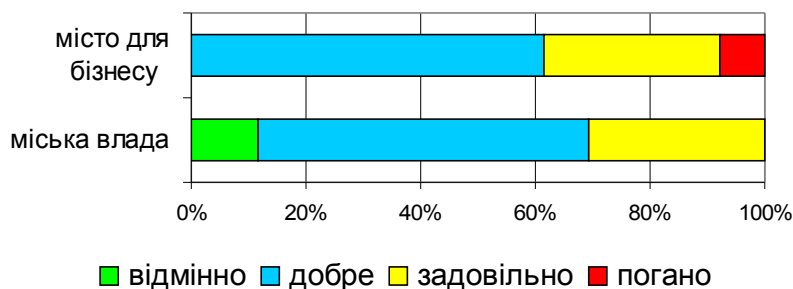
Респонденти дали такі відповіді на запитання щодо трьох найбільш важливих напрямків, які мають бути відображені в стратегічному плані економічного розвитку міста (Мал. 16.):

Мал. 16. Критичні питання

8. Загальні враження

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про органи влади в Чугуєві, а також про загальне сприйняття Чугуєва як місця для ведення бізнесу (Мал. 17).

Мал. 17. Загальне сприйняття міста та міської влади

Позитивними елементами бізнес-клімату Чугуєва респонденти відзначили наступні:

- влада достатньо відкрита, з розумінням ставиться до проблем бізнесу (6 відповідей),
- зручне розташування міста – поблизу Харкова, автотранспортної магістралі (3 відповіді),
- достатньо висока платоспроможність населення (1 відповідь),
- зважене і нормальне ставлення організацій до бізнесу (1 відповідь),
- маленьке місто - всі знайомі (1 відповідь),
- незважаючи на негативні фактори, місто розвивається (1 відповідь).

Негативними елементами бізнес-клімату Чугуєва респонденти відзначили наступні:

- недосконала робота фіскальних органів з тіньовим бізнесом, відсутність культури та етикету з боку підприємців,
- в обмеженому фінансуванні місцевого самоврядування з боку держави, з усіма наслідками,
- недостатній ринок збуту,
- не всі депутати міськради вважають, що в нас недостатньо розвинутий бізнес, необхідно професійніше підтримувати бізнес,
- в місті немає виробництва, одна лиш торгівля,
- негативний вплив політичних коливань на економічний розвиток міста,
- висока конкуренція, мала кількість населення.

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки роботодавців Чугуєва. Їх спільне ставлення до міської влади значною мірою визначатиме, яким буде економічне майбутнє міста – зростання, застій чи занепад. Звіт допоможе Експертному комітету з економічного розвитку в його роботі і буде корисним для міської влади в роботі над підтримкою та поліпшенням бізнесового клімату в місті.

Проект «Економічний розвиток міст» висловлює вдячність усім представникам підприємств, які поділилися своїми думками та надали корисну інформацію, учасникам Експертного комітету, а також усім хто присвятив свій час проведенню опитування.